

Examining the role of middle circles in the governance process of environment-oriented society

Ahmad Nohegar¹ | Ali Alavi Naeini^{2*} | Seyed Hosein Hoseini³

1. Full Professor of the Department of Disasters Engineering, Education and Environmental Systems, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: nohegar@ut.ac.ir
2. Corresponding Author, Assistant Professor of the Department of Disasters Engineering, Education and Environmental Systems, Faculty of Environment, University of Tehran, Tehran, Iran Email: ali.alavinaeini@ut.ac.ir
3. Master's Student, Department of Disasters Engineering, Education and Environmental Systems, Faculty of Environment, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: h.hoseini75@ut.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received March 11, 2024
Revised May 30, 2024
Accepted May 31, 2024
Published online 07 September 2024

Keywords:
community-orientedWord,
environment
Middle circles
optimal governance
people participation.

ABSTRACT

To achieve Islamic civilization, a model is needed whose paradigm has fundamental and fundamental differences from Western civilization, and according to the statements of the Supreme Leader in the statement of the second step of the Islamic Revolution, as well as the description of its operational solution in the meeting with students in June 2018 to reach the summit. Civilization requires the use of the currents of the Middle Circle. Now, in this research, the role of M.C in the environment-oriented community governance process has been investigated by examining the background of the research. The method of this research is descriptive-analytical, and data and information have been collected based on books and related articles. Because the literature and discourse of the currents of the M.C in the political space of Iran is a new and innovative interpretation, for this research, the articles that exist under the title of popular contributions have been used, which have the closest meanings, concepts, and functions to the M.C. Based on this, the background of the research has been examined considering three concepts: popular participation, M.C, and popular governance. Findings and results show that good governance in the environment requires people to work to solve problems and dilemmas that are related to the functions of non-governmental organizations. However, according to the definitions and goals, the presence of the currents of the M.C in the atmosphere of Islamic civilization can be considered as a way forward. The currents of the M.C in this direction have the role of persuasion, encouragement, facilitation, and acceleration, which can mediate and establish communication between the sides of the government and the people, as well as inform the people and involve them in decisions and increase the capacities of the people through consultation. They make this important.

Cite this article: Nohegar, A.; Alavi Naeini, A. & Hoseini, S. H. (2024). Examining the role of middle circles in the governance process of environment-oriented society. *Town and Country Planning*.16 (1), 125-141. Doi: [10.22059/jtcp.2024.373837.670442](https://doi.org/10.22059/jtcp.2024.373837.670442)

© Ahmad Nohegar, Ali Alavi Naeini, Seyed Hosein Hoseini
DOI: <http://doi.org/10.22059/jtcp.2024.373837.670442>

Publisher: University of Tehran Press.

بررسی نقش حلقه‌های میانی در فرآیند حکمرانی جامعه محور محیط زیست

احمد نوحه‌گر^۱ | علی علوی نائینی^{۲*} | سیدحسین حسینی^۳

۱. گروه مهندسی سوانح، آموزش و سیستم‌های محیط زیست دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: nohegar@ut.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، گروه مهندسی سوانح، آموزش و سیستم‌های محیط زیست دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: ali.alavinaeini@ut.ac.ir
۳. گروه مهندسی سوانح، آموزش و سیستم‌های محیط زیست، دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: h.hoseini75@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۷/۰۲

کلیدواژه:

جامعه‌محوری،

حلقه‌های میانی،

حکمرانی مطلوب،

محیط‌زیست،

مشارکت مردمی.

برای نیل به تمدن اسلامی نیاز به مدلی می‌باشد که پارادایم آن با تمدن غربی تفاوت‌های اساسی و مبنایی دارد و طبق فرمایشات مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و همچنین تشریح راهکار عملیاتی آن در دیدار با دانشجویان در خردادماه سال ۱۳۹۸ برای رسیدن به قله تمدن نیازمند استفاده از جریان‌های حلقه‌های میانی می‌باشد. حال در این تحقیق به بررسی نقش حلقه‌های میانی در فرآیند حکمرانی جامعه‌محور محیط‌زیست به‌وسیله بررسی پیشینه تحقیق پرداخته شده است. روش این تحقیق توصیفی-تحلیلی است و گردآوری داده‌ها و اطلاعات بر اساس مطالعات کتب و مقالات مرتبط صورت گرفته است. با توجه به این‌که ادبیات و گفتمان جریان‌های حلقه‌های میانی در فضای سیاسی ایران یک تعبیر نو و بدیع است، برای این پژوهش از مقالاتی که تحت عنوان مشارکت‌های مردمی وجود دارد استفاده شده که نزدیک‌ترین معانی و مفاهیم و کارکرد را به حلقه‌های میانی دارد. بر این اساس پیشینه تحقیق با در نظرگیری سه مفهوم بررسی شده است: مشارکت مردمی، حلقه‌های میانی و حکمرانی مردمی. یافته‌ها و نتایج نشان می‌دهد که حکمرانی مطلوب در محیط‌زیست نیازمند به پای کار آوردن مردم برای حل مشکلات و معضلات است که با کارکردهایی که سازمان‌های مردم‌نهاد دارند فصله دارد. اما با توجه به تعاریف و اهداف می‌توان حضور جریان‌های حلقه‌های میانی در اتمسفر تمدن اسلامی را راهگشا دانست. درواقع جریان‌های حلقه‌های میانی در این مسیر نقش ترغیب‌کننده، تشویق‌کننده، تسهیل‌گر و تسریع‌بخش را دارند که می‌توانند با واسطه‌گری و برقراری ارتباط بین اضلاع دولت و مردم و همچنین آگاهی‌بخشی به مردم و دخیل کردن آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها و افزایش ظرفیت‌های مردمی با مشورت دهی این مهم را میسر کنند.

استناد: نوحه‌گر، احمد؛ علوی نائینی، علی و حسینی، سیدحسین (۱۴۰۳). بررسی نقش حلقه‌های میانی در فرآیند حکمرانی جامعه محور محیط‌زیست. *آمایش سرزمین*، ۱۶ (۱) ۱۲۵-۱۴۱.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jtcp.2024.373837.670442>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© احمد نوحه‌گر، علی علوی نائینی، سیدحسین حسینی

DOI: <http://doi.org/10.22059/jtcp.2024.373837.670442>

مقدمه

برای واژه انگلیسی Governance در زبان فارسی معادل‌های فراوانی مطرح شده است که پرکاربردترین آن حکمرانی است (وب‌سایت مدرسه حکمرانی شهید بهشتی، ۱۴۰۲). مفهوم حکمرانی، مدلی از اداره و مدیریت را مطرح می‌کند که مردم و نهادهای مردمی به انحاء و الگوهای مختلف در فرآیند سیاست‌گذاری عمومی به شکل نهادینه‌شده‌ای به مشارکت گرفته می‌شوند. مفهوم مردمی به‌عنوان یک قید تأکیدی و جنسی از مشارکت عامه مردم در اداره هست. در یک تعریف ساده حکمرانی مردمی، توجه به آگاهی، اراده و منابع مردم در حکمرانی و تسهیل شکوفاسازی ظرفیت و توان‌های متنوع مردم و نهادهای مردمی از طریق مشارکت آن‌ها در اداره و پیشرفت کشور است. در حکمرانی مردمی بایستی این اراده وجود داشته باشد که به‌صورت واقعی نه نمایشی قدرت تصمیم‌گیری و اداره کشور البته در چارچوب معین و مشخص به مردم اعطا شود. در واقع می‌شود این‌گونه بیان کرد که حکمرانی مردمی را باید به‌صورت چرخه‌ای در نظر گرفت که محور اصلی آن تعامل و درگیر سازی شهروندان با کشورداری است (اسماعیل‌پور و همکاران، ۱۴۰۲).

با توجه به مسائل مختلف روز جهان می‌توان گفت مسئله محیط‌زیست یکی از مهم‌ترین مسائل است؛ فاجعه محیط‌زیستی نه تنها آرامش و امنیت را از زندگی انسان می‌رباید بلکه موجودیت بشر را نیز تهدید می‌کند. به همین دلیل در محافل علمی و سیاسی و حتی جوامع خرد محلی بحث‌های محیط‌زیستی پرسروصداترین و جدی‌ترین بحث روز ایران است. محیط‌زیست عبارت است از محیطی که فرایند حیات را فراگرفته و با آن برهم‌کنش دارد و از طبیعت جوامع انسانی فضاهایی که با فکر و به دست انسان ساخته شده‌اند، تشکیل یافته است و کل زیست‌کره را فرامی‌گیرد. در تعریفی عام‌تر می‌توان گفت؛ محیطی که در آن انسان‌ها به‌طور مستقیم و غیرمستقیم به آن وابسته هستند و زندگی و فعالیت‌های او در ارتباط با آن محیط قرار می‌گیرد. (صادقی و همکاران ۱۴۰۱)

ولی علی‌رغم اهمیت فراوان موضوع محیط‌زیست، نظام حکمرانی محیط‌زیستی جهانی در دستیابی به هدف اصلی خود، یعنی حفاظت از محیط‌زیست جهانی و تحقق توسعه پایدار، چندان موفق نبوده است. از جمله دلایل این امر، ناهماهنگی و عدم همکاری بازیگران بین‌المللی؛ تورم موافقت‌نامه‌های چندجانبه محیط‌زیستی، ساختارها و نهادهای بین‌المللی نامناسب؛ عدم پیروی از اسناد و عملی و اجرایی نشدن تعهدات مندرج در آن‌ها؛ اختصاص ناکارآمد منابع؛ شیوه غیر مردم سالارانه تصمیم‌گیری؛ سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری خارج از نظام حکمرانی محیط‌زیستی جهانی و نبود بازیگران غیردولتی در نظامی دولت‌محور است. عوامل مذکور تعدادی از عواملی هستند که بر تخریب محیط‌زیست و کیفیت آن تأثیری گذارند. البته بسیاری کشورها تلاش می‌کنند با برنامه‌ریزی صحیح و با به‌کارگیری روش‌های مناسب، آسیب‌های محیط‌زیستی را به حداقل برسانند. در این میان، انتخاب یک مدل حکمرانی مطلوب به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر متغیرهای محیط‌زیستی مورد توجه تصمیم‌گیرندگان اقتصادی و سیاسی قرار گرفته است.

از این‌رو با توجه به شاخص عملکردی محیط‌زیست که در سال ۲۰۲۰ منتشر شد، ایران دارای رتبه ۶۷ بوده که به نظر می‌رسد در شاخص‌های محیط‌زیستی ضعف قابل‌توجهی وجود دارد. کسب این رتبه، دلیلی برای ضرورت توجه کافی به مسائل حوزه محیط‌زیست است و تصمیم‌گیرندگان حوزه سیاست‌گذاری باید بدانند که ایران به لحاظ محیط‌زیستی وضعیت حساسی دارد و اگر اقدامات جدی و مؤثری در حوزه حکمرانی محیط‌زیست صورت نگیرد، باید انتظار مشکلات بزرگ‌تری را در کشور داشت (سلیمانی و چراغی، ۱۴۰۱).

با عنایت به نکات مذکور و همچنین با توجه به برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کلان کشور در راستای نیل به تمدن نوین اسلامی، نیاز است به مدل مطرح‌شده توسط رهبر معظم انقلاب در دیدار دانشجویان در خردادماه سال ۱۳۹۸ (که در واقع تحت عنوان راه‌کار عملی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی از آن یاد می‌شود) توجه ویژه‌ای شده و با ضریب دادن به نقش حلقه‌های میانی در حوزه محیط‌زیست در آن مسیر گام برداشته شود.

حلقه‌های میانی در واقع آن مجموعه‌هایی هستند که واجد ذهن فعال و زبان گویا و دارای تمرکز، پیگیری فعالیت پی‌درپی و لحظه‌به‌لحظه برای ایجاد برنامه‌ی عملیاتی و پیدا کردن و ارائه راهکار و همچنین به‌عنوان هادی و پیشران ملت در حرکت

عمومی به سمت تمدن سازی نوین اسلامی ایفای نقش می‌کنند هستند. این حلقه‌ها در واقع حد واسط بین ملت و حاکمیت هستند (مجیدی و سبزی، ۱۴۰۰).

حال مدنظر است در این پژوهش نقش حلقه‌های میانی در فرایند حکمرانی محیط‌زیست و همچنین راهکارهای بهبود آن در فرآیند تصمیم سازی حاکمیت مورد بررسی قرار گرفته شود.

روش پژوهش

نوشتار پیش رو، با بهره‌گیری از شیوه پژوهش کتابخانه‌ای و با استفاده از تحلیل محتوای مقالات و کتبی که پیش‌تر درباره حلقه‌های میانی، حکمرانی محیط زیست و مشارکت مردمی، انجام شده است، تلاش دارد نقش حلقه‌های میانی در حکمرانی محیط‌زیستی را مورد بررسی قرار دهد.

پیشینه پژوهش

تا جایی که ما تفحص و بررسی کردیم، پژوهش‌هایی را که حلقه‌های میانی در محیط‌زیست مورد بررسی قرار دهند یا حکمرانی مردمی در زمینه محیط‌زیست وجود داشته باشد، به نتیجه قابل توجه نرسیده است. البته که می‌توان علت آن را این‌گونه بررسی کرد که ادبیات و گفتمان جریان‌های حلقه‌های میانی در فضای سیاسی ایران یک تعبیر نو و بدیع است و به همین علت برای این پژوهش از مقالاتی که تحت عنوان مشارکت‌های مردمی وجود دارد استفاده شده که نزدیک‌ترین معانی و مفاهیم و کارکرد را به حلقه‌های میانی دارد.

جم و ژانت (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای با عنوان نظام حکمرانی محیط‌زیستی جهانی: چالش‌ها و راهکارها به بررسی شناسایی علل ناکارآمدی نظام حکمرانی محیط‌زیستی جهانی و اقدامات لازم برای برطرف ساختن کاستی‌های این نظام پرداخته است. در این تحقیق از روش پژوهش کتابخانه‌ای و با استفاده از مقاله‌ها و کتاب‌های پژوهشگرانی که پیش‌تر درباره حکمرانی محیط‌زیستی جهانی تحقیق کرده‌اند استفاده شده است و نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که اصلاح نظام حکمرانی محیط‌زیستی جهانی در وهله نخست نیازمند همکاری و هماهنگی میان دولت‌ها، نهادهای جامعه مدنی و بخش خصوصی است. با این چالش‌های موجود در نظام حکمرانی محیط‌زیستی، نیاز به مدل جدیدی در حکمرانی قابل پژوهش و بحث می‌باشد. برای حل چالش‌های گفته شده یکی از اقداماتی که می‌توان در سطح حکمرانی متصور بود، استفاده از ظرفیت حلقه‌های میانی است که مهدی افراز کنجین و سید مصطفی مدرس مصلی (۱۴۰۲)، در کتابی با عنوان حکمرانی نوین؛ کنکاشی پیرامون هویت و کارکرد حلقه‌های میانی - جلد اول و جلد دوم به بررسی صورت‌بندی دیدگاه جمعی از اندیشه‌ورزان انقلاب اسلامی پیرامون هویت و کارکرد حلقه‌های میانی پرداخته است. در این پژوهش از روش مصاحبه و مقوله‌بندی گفتگوها استفاده شده است و به مباحث متنوعی در باب حلقه‌های میانی پرداخته است که مرتبط‌ترین آنها با پژوهش پیش رو موضوعاتی مانند تحول در حکمرانی، نظام دولت ملت، مشارکت اجتماعی، عقلانیت راهبری و خلق اراده ملی، مبهم بودن تصویر از دولت در ایده حکمرانی مردم، مردمی سازی دولت تنها راه مبارزه با فساد، حلقه‌های میانی ایده گام دومی رهبر انقلاب برای تحول در حکمرانی است.

این پژوهش قصد دارد که مولفه‌های اصلی یک حکمرانی مطلوب را با ویژگی‌های مطرح شده برای جریان‌های حلقه‌های میانی بسنجد و در همین راستا جهت پیشینه‌پژوهی در موضوع مشارکت اجتماعی ناصر فتاحی و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان و گردشگران به منظور حفاظت از محیط‌زیست (مطالعه موردی: شهرستان محمودآباد) به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان و گردشگران به منظور حفاظت از محیط‌زیست پرداخته اند که نتایج حاصل از آن نشان می‌دهد که عوامل آموزشی، اجتماعی، برنامه‌ریزی، احساس مالکیت، مدیریت و اطلاع‌رسانی بر مشارکت شهروندان و گردشگران در حفاظت از محیط‌زیست تأثیرگذار می‌باشد. همچنین مشابه همین نتیجه را سیمین تولایی و همکاران (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای با عنوان نقش مشارکت جوامع محلی در صنعت گردشگری پایدار (مطالعه موردی: سرعین) داشته اند که به بررسی تعیین وضعیت مشارکت ساکنان محلی سرعین در زمینه گردشگری پایدار و همچنین معرفی رویکرد مشارکتی به‌عنوان راهبردی برای توسعه پایدار گردشگری در منطقه مورد مطالعه قرار داده اند. در این تحقیق از روش پژوهش توصیفی - تحلیلی بوده و برای تبیین

و تشریح موضوع موردنظر از دو روش اسنادی و میدانی استفاده شده است و نتایج این تحقیق نشان می‌دهد سازوکار صنعت گردشگری در سرعین به گونه‌ای است که بیشتر ساکنان بومی در آن نقشی ندارند و مشارکتی عینی در فعالیت‌های گردشگری ندارند. با این همه، پتانسیل مشارکتی در آن به منظور دستیابی به توسعه پایدار گردشگری به ترتیب اولویت از طریق ملاحظات اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و محیط‌زیستی گردشگری قابل حصول است.

حال با توجه به یکی از شاخصه‌های حکمرانی مطلوب با عنوان مشارکت مردمی که پیش‌تر به آن پرداخته شد برای دقیق‌تر شدن مفهوم و کارکرد حلقه‌های میانی، ویژگی آموزش و آگاه‌سازی در باب حکمرانی مطلوب در نظر گرفته خواهد شد. نکته حائز اهمیتی که سعید ملکی و رسول سروستان (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی مشارکت شهروندان در خدمات و محیط‌زیست نواحی شهری باغملک به بررسی نقش مشارکت شهروندان در بهبود خدمات شهری و محیط‌زیست شهری، شهر باغملک پرداخته‌اند این بوده است که بین مشارکت شهروندان و آگاهی آن‌ها در اداره امور شهر رابطه معنادار وجود دارد. این تحقیق از لحاظ روش مطالعه، توصیفی- تحلیلی، پیمایشی است. در گردآوری داده‌ها از شیوه کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. حال با در نظر گرفتن همین رابطه در پژوهش طاهره رزم پوش و عباس خاک سفیدی (۱۴۰۱)، با عنوان تدوین الگوی آموزش محیط‌زیست برای تقویت حکمرانی پایدار منابع آب کشور با تأکید بر مشارکت‌های مردمی در استان سیستان و بلوچستان به بررسی معیارها و شاخص‌های حکمرانی پایدار و تدوین برنامه آموزشی مناسب برای تحقق حکمرانی آب به آن پرداخته شده است. در این تحقیق از روش پرسش‌نامه و روش تحقیق نیز توصیفی از نوع پیمایشی استفاده شده است و نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که شاخص‌های مربوط به آموزش نیز نسبت به سایر شاخص‌ها دارای امتیاز بیش‌تری هستند همچنین مسلم سواری و همکاران (۱۳۹۸) نیز در پژوهشی با عنوان نقش مجراهای آموزشی در بهبود مشارکت روستاییان در طرح‌های حفاظت از محیط‌زیست (مورد مطالعه: شهرستان دیواندره) نتایج مشابهی داشته‌اند که تحلیل همبستگی، حاکی از رابطه مثبت و معنی‌داری بین ابعاد مجراهای آموزشی (محلی، ملی و بین‌المللی) با مشارکت روستاییان بوده است. همچنین راهکارهای بهبود مشارکت‌های مردمی در طرح‌های حفاظت از محیط‌زیست را راهکار مشورتی و آگاهی، اثربخشی و کارایی، راهکار ساختاری و تشکیلاتی و بهبود تعهد و مسئولیت طبقه‌بندی می‌کند.

با توجه به دو مولفه بیان شده در باب حکمرانی مطلوب در زمینه محیط‌زیست، نیاز است میزان پذیرش آن توسط مردم و جوامع محلی از نظر فرهنگی، اجتماعی و کارکردی بررسی شود که سینا ربیعی و مهدی سیاوشی (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای با عنوان صورت‌بندی مفهومی حلقه‌های میانی مبتنی بر تجربه جمهوری اسلامی ایران به بررسی آن پرداخته است. این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی است. گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و مصاحبه‌ای انجام گرفته است و برای تحلیل داده‌های کیفی نیز از روش تحلیل مضمون استفاده شده است و نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که جریان حلقه‌های میانی، دارای اصالتی دیرینه در تجارب متراکم جمهوری اسلامی ایران و عاملی مهم در ایجاد حرکت عمومی در مسیر دولت‌سازی است و بارزترین مصادیق آن‌ها بسیج مردمی، مساجد و هیئت‌ها، گروه‌های جهادی، تشکل‌های دانشجویی و ... می‌باشند. همچنین هادی ویسی و اکبر مجدالدین (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان سازوکارها و زمینه‌های مشارکت عمومی در حفاظت از محیط‌زیست به بررسی و تبیین ماهیت مشارکت‌کنندگان، زمینه‌های مشارکت و سازوکارهای مشارکت عمومی در حفاظت از محیط‌زیست پرداخته است که در این تحقیق پیمایشی و پاسخگویان ۱۵۰ نفر از کارشناسان سازمان حفاظت محیط‌زیست بودند که با روش تصادفی گزینش شدند و داده‌ها با روش پرسشنامه پستی جمع‌آوری شد و نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که رهبران مذهبی، مدیران محلی، آموزگاران و مروجان و مدیران کارخانه‌ها و مدیران مسئول رسانه‌ها دارای بیشترین توان و قابلیت مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست هستند و مهم‌ترین زمینه‌های مشارکت آنان، فعالیت‌ها پیشگیرانه، همیارانه، مدیریت مناطق حفاظت شده می‌باشند. سرانجام در رابطه با سازوکارهای مناسب مشارکت عمومی، یافته‌ها نشان داد که گروه‌های جامعه محلی (تعاونی‌ها)، نشست هم‌اندیشی و مراسم نمادین از اهمیت بیشتری برخوردارند.

برای اثبات این ادعا به چند مورد مطالعه پرداخته می‌شود. مریم برزگر و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان تحلیل دانش بومی و ابتکارات محلی سازگار در مدیریت منابع آب (منطقه مورد مطالعه: دشت گزیر) به بررسی دانش بومی و ابتکارات محلی

سازگار با شرایط محیطی پرداخته است و این پژوهش از روش کیفی و روش آن پیمایشی است. اطلاعات مورد نیاز تحقیق با استفاده از مشاهده ی مستقیم، مشاهده مشارکتی و مصاحبه با ۱۷۳ کشاورز مطلع جمع آوری شده است. نتایج نشان میدهد مردم بومی از توانایی های خاصی در خصوص شناخت و نحوه استفاده از تجارب برخوردارند؛ این دانش از تأثیر متقابل بین جامعه و محیط سرچشمه گرفته و طی نسل ها انتقال یافته است. بنابراین به اشتراک گذاشتن دانش اکولوژیک بومی در منابع طبیعی به عنوان یک سازوکار اجتماعی، می تواند نقش مهمی در ارتقاء ظرفیت سازگاری سیستم های اجتماعی-اکولوژیک در مقابله با کم آبی ایفا کند. همچنین در پژوهشی دیگری با عنوان تبیین ارزش آموزش و آگاهی جامعه ی محلی در راستای تقویت حفاظت مشارکتی مراتع (منطقه ی مورد مطالعه: شهرستان ملارد) مهدی قربانی و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی ارزش آگاهی جوامع محلی از ارزش اقتصادی کارکرد ترسیب کربن به عنوان یکی از مهم ترین خدمات اکوسیستمی مراتع، در راستای افزایش مشارکت آن ها به منظور حفظ مراتع پرداخته اند. به منظور تبیین نقش و ارزش آگاهی در افزایش مشارکت افراد در دو گروه شاهد (روستای چاقو) و آزمون (روستای گمرگان)، از روش ارزشگذاری مشروط و پرسشنامه انتخاب دوگانه-دوبعدی استفاده شد و تمایل به پرداخت جوامع محلی در حفظ مراتع اندازه گیری شد. نتایج نشان داد میان دو گروه تفکیک شده (آزمون و شاهد) اختلاف معنی داری از نظر میزان تمایل به پرداخت جهت حفاظت از مراتع وجود دارد؛ که این اختلاف تمایل به پرداخت نشان دهنده ی ارزش دقیق آموزش در افزایش تمایل به مشارکت جوامع محلی می باشد. در نهایت نیز پیشنهاد شده آگاهی بخشیدن به جوامع محلی منطقه ی مورد مطالعه (شهرستان ملارد) از فرآیند ترسیب-کربن و همچنین ارزش، نقش و جایگاه آن در رابطه با رفاه جوامع محلی به خصوص با توجه به آغاز اجرای طرح بین المللی تعمیم ترسیب کربن در این شهرستان در اولویت قرار بگیرد.

یکی دیگر از مواردی که جز ویژگی های حلقه های میانی به شمار می آید ایفای نقش به عنوان واسطه بین مردم و دولت است که پژوهش لیلا عوض پور و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله ای با عنوان تحلیل موقعیت کنشگران و سرمایه اجتماعی ذینفعان در راستای مدیریت مشارکتی سیستم های اجتماعی-اکولوژیک (منطقه مورد مطالعه: روستای حق الخواجه، شهرستان میامی، استان سمنان) این موضوع را به خوبی نشان میدهد. آنها در این پژوهش به میزان سرمایه اجتماعی شبکه سنجش و همچنین قدرت های اجتماعی و رهبران محلی موثر در مدیریت مشارکتی مرتع پرداختند که نتایج حاکی از آن است که قدرت های اجتماعی و رهبران محلی به دلیل اقتدار و نفوذ اجتماعی بالا می توانند نقش مهمی در مدیریت مشارکتی مرتع ایفا کنند و می توان از آن ها به منزله پل های ارتباطی بین نهادهای دولتی و سایر بهره برداران در توسعه پایدار روستایی استفاده کرد.

حال با توجه به اهمیت حکمرانی مطلوب و پژوهش های انجام شده با مفاهیمی که قرابت مفهومی و کارکردی به حلقه میانی دارند نیاز است تعریف خاصه، تاریخچه و ویژگی های آن را بطور مختصر بیان کرد.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان

پس از اینکه بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی توسط رهبر معظم انقلاب ابلاغ گردید، برای تحقق آن و عملیاتی کردن رهنمود های معظم له ابتدا نیاز به تفسیر و تبسیط این بیانیه بود. به فاصله تقریباً ۵ ماهه از ابلاغ بیانیه، در دیداری که رهبر معظم انقلاب در تاریخ اول خرداد ماه ۱۳۹۸ با دانشجویان سراسر کشور داشتند به ارائه راهکار عملیاتی بیانیه گام دوم پرداختند و برای اولین بار ادبیات «جریان های حلقه های میانی» در اتمسفر جمهوری اسلامی پدیدار شد. در ادامه به قسمتی از بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مذکور اشاره داریم:

...در هر برهه ای راهکارهای عملی لازم است. در هر برهه ای از زمان راهکارهای عملی مورد نیاز است. خب محلّ بحث ما اینجا است. آنچه شما سؤال میکنید -یعنی نسل جوان ممکن است سؤال بکند و یک سؤال مستتری است- همین است که بالاخره راهکار عملی برای اینکه ما بتوانیم به عنوان یک جوان وارد میدان بشویم چیست. خب این چهار عنصری که گفتیم -همه ی اینها- که برای یک حرکت عمومی این چهار عنصر نیاز است، تبیین اینها نیاز دارد به ذهن فعال و زبان گویا؛ منتها این [مورد] آخری که مسئله ی راهکارهای عملی باشد، احتیاج دارد به هدایت، تمرکز، پیگیری، فعالیت پی در پی و لحظه به لحظه برای اینکه بتواند این کاروان عظیم جامعه را و مهم تر از همه جوانهای جامعه را به پیش ببرد. این کار چه کسی

است؟ این تمرکز، این ایجاد برنامه‌ی کار، پیدا کردن راهکار، ارائه‌ی راهکار، برنامه‌ریزی، به عهده‌ی چه کسی است؟ این به عهده‌ی **جریان‌های حلقه‌های میانی** است. این، نه به عهده‌ی رهبری است، نه به عهده‌ی دولت است، نه به عهده‌ی دستگاه‌های دیگر است؛ [بلکه] به عهده‌ی **مجموعه‌هایی از خود ملت** است که خوشبختانه امروز ما این را کم هم نداریم. ما نخبه‌های فکری در زمینه‌های گوناگون مورد نیاز در میان جوانان، در میان مسئولین خودمان داریم. اینها می‌توانند بنشینند برنامه‌ریزی کنند و هدایت کنند. **تشکلهای دانشجویی** از این قبیلند، مجموعه‌های باتجربه و فعال در زمینه‌های فرهنگی و فکری و مانند اینها از این قبیلند و هر که هم در این زمینه‌ها فعال تر باشد، مؤثرتر است؛ یعنی زمام کار دست کسانی است که فعالیت کنند؛ تنبلی و بی‌حالی و کسالت و مانند اینها به درد نمی‌خورد.

خب حالا نمونه‌هایی را من اینجا یادداشت کرده‌ام، نمونه‌هایی از کارهایی که میتواند نسل جوان را در نقش و شأن محور بودن حرکت عمومی جامعه کمک کند و ظرفیت لازم را به آنها بدهد. نمونه‌هایی را من اینجا یادداشت کرده‌ام. یکی تشکیل کارگروه‌های فرهنگی است؛ این کاری که الان دارد انجام می‌گیرد؛ این الان وجود دارد. بنده با بسیاری از اینها آشنا هستم، با بعضی، ارتباط هم دارم. کارگروه‌های فرهنگی در سراسر کشور و در مساجد - که در صحبت یکی از دوستان هم اتفاقاً همین بود - یکی از کارها است. این «آتش به اختیار» که من چندی پیش گفتم، مربوط به این مجموعه است، [یعنی] مجموعه‌های فعال در زمینه‌های فرهنگی که اینها می‌توانند تأثیرگذاری عمیقی داشته باشند. **از اول انقلاب هم همین جور بوده**، الان هم همین جور است. الان هر جایی که شما یک گروه جوان را پیدا کنید - جوان متشکل و با فکر و صاحب ذهن فعال - که دست به کار فرهنگی می‌زنند مثلاً در **یک مسجدی**، در **یک هیئت‌ عزاداری‌ ای** - همین طور که دوستان بیان کردند - اینها می‌توانند روی جوانها تأثیر بگذارند، روی محله تأثیر بگذارند، روی خویشاوندان تأثیر بگذارند، روی مجموعه‌های دانشجویی تأثیر بگذارند، یک حرکتی، یک عزمی، یک بینش و بینایی‌ای را در یک مجموعه‌ای به وجود بیاورند.

...تشکیل میزگردها و کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها که بنده مکرراً این را تکرار کرده‌ام و تأکید کرده‌ام و توصیه کرده‌ام؛ و خوب خیلی پیشرفتی نداشته. چه کسی باید این را بکند؟ [اگر] منتظر باشید که رئیس دانشکده یا معاون فرهنگی یا مانند اینها بکنند، فایده‌ای ندارد؛ خودتان باید بکنید. در دانشگاه‌ها کرسی‌های آزاداندیشی را باید تشکیل بدهید؛ منتها همین طور که گفتم همه‌ی این حرکتها باید منضبط باشد؛ با انضباط، با پیش‌بینی، با مطالعه‌ی خوب از سوی افرادی که صاحب ذهن فعال و زبان گویا هستند راه [ببافتند]؛ اینها حتماً کمک میکند، تأثیر می‌گذارد.

... کارهای اجتماعی. ببینید، الان در این فهرستی که من گفتم تا حالا هفت هشت تا، ده دوازده تا راهکار شده؛ از این قبیل پنجاه تا راهکار می‌شود پیدا کرد. فعالیتهای اجتماعی، مثل همین کارهایی که گفتم در زمینه‌ی هفت‌تپه و مانند اینها که بچه‌های دانشجو انجام دادند، کارهای بسیار خوبی است. کارگروه‌هایی که ممکن است به هم مرتبط هم نباشند اما بایستی هدایت بشوند، باید برنامه‌ریزی بشود. همه‌ی این کارها باید به وسیله‌ی جوانها برنامه‌ریزی بشود. البته همه‌ی اینها هم بایستی با الهام‌گیری از آن جهت‌گیری کلی که عرض کردم [یعنی] در جهت رسیدن به جامعه‌ی اسلامی و تمدن اسلامی است. در همه‌ی این کارها، آن برنامه‌ریزان، آن مراکز برنامه‌ریزی و هدایت - که گفتیم حلقه‌های میانی باید آن را انجام بدهند - **باید به آن جهت‌گیری توجه داشته باشند...**

شکل ۱. وظایف حلقه های میانی در بیانات مقام معظم رهبری

بررسی پژوهش‌های انجام شده

شکل ۲. رابطه مابین حکمرانی، مشارکت و حلقه های میانی در محیط زیست

حلقه‌های میانی

در مقالات «صورت‌بندی مفهومی حلقه‌های میانی مبتنی بر تجربه جمهوری اسلامی ایران»، «حلقه‌های میانی الگوی عملیاتی دولت‌سازی اسلامی» و همچنین مجموعه دوجلدی کتب «حکمرانی نوین» به موضوعاتی تحت عناوین «نقش‌های کارکردی حلقه‌های میانی»، «تدابیر مرتبط با مدیریت و فعالیت حلقه‌ها»، «تحول در حکمرانی»، «مردمی‌سازی»، «نظام امت امامت و مردم‌سالاری دینی»، «لایه‌بندی برای انواع حلقه‌ها»، «نظام دولت ملت»، «مشارکت اجتماعی» و «حکمرانی مردم» می‌پردازند که نتایج حاصل از آن به دسته‌بندی‌های کلی که در ادامه به آن پرداخته گردیده، منتج می‌شوند:

- ایده‌ی اصلی تحول حکمرانی انقلاب اسلامی بر مبنای افزایش و آزادسازی اختیارات مردم بوده که در مقابل آن ایده حکمرانی غرب مطرح است که سبک زندگی را از طریق بسط حداکثری توسعه فناوری، سامان داده و بر مردم حکومت می‌کند.
- فلسفه وجودی نهاد انقلابی بسترسازی برای حضور مردم و نگاه داشتن مردم در صحنه است.
- تحول در دولت را می‌توان غایت کار حلقه‌های میانی است.
- اگر جایگاه مسئولیت‌ها از عهده دولت خارج شود، حجم زیادی از اتفاقات بین خود مردم حل و فصل شده و مسیر مردمی‌سازی دولت را پایدار خواهد کرد؛ مثلاً جهاد سازندگی و کمیته‌های انقلاب با برداشتن فاصله بین دولت و مردم یا همیاران بیماران کرونایی، نمونه‌هایی برای تحول حکمرانی از مسیر حلقه‌های میانی هستند.

- مهمترین هدف بیانیه گام دوم به میدان آوری مردم است. طبق کارکردهایی که برای حلقه‌های میانی تعریف شده، جریان‌هایی از خود مردم هستند که برای حل یک مسئله یعنی به میدان آوری مردم باید طراحی‌هایی را انجام داده تا مردم را به مقام افاده بیاورند. یعنی اگر مردم وارد میدان شوند، گروه‌های خدماتی و فرهنگی - اجتماعی افزایش می‌یابد.
- حلقه‌های میانی افراد یا مجموعه‌هایی هستند که عاملی محوری برای ایجاد نظم‌دهی و سرعت‌بخشی حرکت عمومی مردم محسوب می‌شوند. حلقه‌های میانی با درک ضرورت و فوریت این حرکت، به دنبال راهکارهای عملی برای به میدان آوردن مردم می‌باشند.
- کارکرد اصلی حلقه‌های میانی را می‌توان تکثیر گروه‌های مردمی برای ایجاد یک حرکت عمومی از مردم به سمت حل مسائل انقلاب دانست نه این‌که مستقیماً خودشان وارد فرآیند حل مسئله بشوند و باید نقش تهمیل‌گر و واسط داشته باشند.
- از ویژگی‌های حلقه میانی میتوان به فکر کردن، تمرکز کردن، پیگیری لحظه‌به‌لحظه و پی‌درپی اشاره کرد برای این‌که جوان‌ها را به میدان حل مسائل انقلاب بیاورند.
- کار حلقه میانی برنامه‌ریزی و هماهنگی و عدم فعالیت در صف است؛ این مأموریت برای یک عده خاصی است که توانمندی هماهنگی و برنامه‌ریزی را دارند و قابلیت دارند که مجموعه‌هایی را حول یک ایده جمع کنند و در مذاکره با آن‌ها توانمند هستند.
- حلقه میانی با کمک مردم به کار طراحی برنامه و نقشه حرکت و ارائه راه‌حل برای حل مسئله می‌پردازد و در نهایت اجرای برنامه‌ها را تا حصول نتیجه پیگیری می‌نماید.
- جریان حلقه‌های میانی، دارای اصالتی دیرینه در تجارب متراکم جمهوری اسلامی ایران و عاملی مهم در ایجاد حرکت عمومی در مسیر دولت سازيست و بارزترین مصادیق آن‌ها بسیج مردمی، مساجد و هیئت‌ها، گروه‌های جهادی، تشکل‌های دانشجویی و غیره می‌باشند.
- برای تحقق دولت مطلوب اسلامی، مردم پایگی جزو عوامل مهم و تأثیرگذار است.
- از عواملی که باعث می‌شود کلیت نظام بین خودش و توده جامعه، نهادی اجتماعی به عنوان حلقه‌های میانی را پیشنهاد بدهد اولاً این است که شکل‌گیری حلقه‌های میانی مطابق با اقتضای عقل حکمرانی است و ثانیاً هر سیاست باید یک بدنه اجتماعی داشته باشد تا وظیفه پیگیری اجتماعی آن را برعهده داشته باشند. در واقع حلقه‌های میانی وظیفه دارند سیاست‌های مصوب را جامعه پذیر کنند.

حکمرانی محیط‌زیست

- در مقالات «نظام حکمرانی محیط‌زیستی جهانی: چالش‌ها و راهکارها»، «حکمرانی محیط‌زیست و کارآمدی دولت در ایران» و «تدوین الگوی آموزش محیط‌زیست برای تقویت حکمرانی پایدار منابع آب کشور با تأکید بر مشارکت‌های مردمی در استان سیستان و بلوچستان» به موضوعاتی تحت عناوین «نظام حکمرانی»، «ارزش‌های محیط‌زیستی»، «توسعه پایدار»، «نهادهای جامعه مدنی»، «بخش خصوصی»، «نظام حکمرانی محیط‌زیستی»، «کارآمدی دولت»، «فقدان حکمرانی فعال»، «مشارکت مردمی» و «آموزش» می‌پردازد و نتایج حاصل از این پژوهش‌ها به‌طور کلی به نکات زیر اشاره دارد:
- جهت امر اصلاح در نظام حکمرانی محیط‌زیست جهانی، در وهله اول نیازمند همکاری و هماهنگی میان اضلاع دولت‌ها، جامعه و بخش خصوصی می‌باشد.
 - محیط‌زیست ایران، پیچیده، چندبعدی و با ریسک بالا است. با توجه به این موضوع میتوان اینگونه بیان کرد که فقدان حکمرانی فعال در این حوزه می‌تواند کارآمدی دولت را تحت تأثیر قرار دهد.
 - در بین معیارهای حکمرانی پایدار، معیار مشارکت مردمی نسبت به سایرین دارای امتیاز بیشتری می‌باشد.
 - حکمرانی پایدار با افزایش آگاهی مردم نسبت به اهمیت دادن مسائل محیط‌زیست محقق می‌شود.

مشارکت مردمی

در مقالات «سازوکارها و زمینه های مشارکت عمومی در حفاظت از محیط زیست»، «ارزیابی مشارکت شهروندان در خدمات و محیط زیست نواحی شهری باغملک»، «نقش مشارکت جوامع محلی در صنعت گردشگری پایدار (مطالعه موردی: سرعین)»، «نقش مجراهای آموزشی در بهبود مشارکت روستاییان در طرح های حفاظت از محیط زیست (مورد مطالعه: شهرستان دیواندره)» و «عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان و گردشگران به منظور حفاظت از محیط زیست (مطالعه موردی: شهرستان محمودآباد)» به موضوعاتی تحت عناوین «مشارکت در حفاظت از محیط زیست»، «مشارکت مردم»، «فعالیت های پیشگیرانه»، «فعالیت های همیارانه»، «جامعه محلی»، «آگاهی»، «توسعه پایدار»، «مشارکت سنتی» و «تعهد و مسئولیت» می پردازد و نتایج حاصل از این پژوهش ها به طور کلی به نکات زیر اشاره میکند:

- رهبران اجتماعی، مبلغین دینی، مدیران محلی، آموزگاران و مدیران مسئول رسانه ها دارای بیشترین توان برای همراهی مردم در مشارکت و حفاظت از محیط زیست هستند.
- مهم ترین زمینه هایی که میتوان مشارکت مردم را در آن دید، فعالیت های پیشگیرانه، همیارانه و مدیریت مناطق حفاظت شده می باشد.
- در جوامع محلی، تعاونی ها، نشست های هم اندیشی و مراسمات نمادین به دلیل استفاده و افاده قرارگدن مردم، اهمیت بیشتری دارند.
- بین مشارکت شهروندان و آگاهی آن ها در اداره امور شهر، ارتباط مستقیم و تنگاتنگی وجود دارد.
- مشارکت محیط زیستی از طریق تأثیرگذاری بر مشارکت اجتماعی - فرهنگی ساکنان، زمینه توسعه پایدار را فراهم می سازند.
- مجراهای آموزشی تأثیر مثبتی بر بهبود مشارکت روستاییان دارند.
- در طبقه بندی راهکارهای بهبود مشارکت های مردمی در طرح های حفاظت از محیط زیست می توان به تقویت فرهنگ مشارکت، راهکار مدیریتی و فرهنگی، راهکار مشورتی و آگاهی، اثربخشی و کارایی و بهبود تعهد و مسئولیت اشاره کرد.
- مشارکت شهروندان در حفاظت از محیط زیست نقش تأثیرگذاری داشته و جز عوامل مهم می باشد.

یافته ها

در ابتدا پیشینه های پژوهش با واژگان حکمرانی مردمی از یک سو و حلقه های میانی و مشارکت مردمی از سوی دیگر مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه با الهام از بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با دانشجویان در خردادماه سال ۱۳۹۸، محتوای پژوهش درباره کارکرد و اهمیت حلقه های میانی غنی گردید. حال با توجه به مطالب بیان شده و باهدف تحقق حکمرانی مطلوب محیط زیستی در جهت نیل به تمدن نوین اسلامی، موارد ذیل استخراج شد:

شکل ۳. مدل مفهومی مأموریت حلقه های میانی در حکمرانی جامعه نگر محیط زیست

مأموریت حلقه میانی

با توجه به بیانات معظم له، می‌توان اینگونه بیان کرد که کارویژه حلقه‌های میانی، برنامه‌ریزی، هماهنگی و عدم فعالیت در میدان یا باصطلاح صف است. در واقع این کارویژه و این مأموریت برای یک عده خاصی میباشد که دارای توانمندی‌های خاصی هستند. مثلاً توانمندی هماهنگی و برنامه‌ریزی داشته باشند، میتوانند مجموعه‌هایی را حول یک ایده جمع کنند و با مذاکره با آنها توانایی اقناع کردن آنها را دارند. این اقناع سازی در واقع همان ایده‌ی مرکزی تحول حکمرانی انقلاب اسلامی است که مد نظر دارد اختیارات عمومی را افزایش دهد.

در واقع حلقه میانی مفهومی است که با تعابیر مختلف در همه جای دنیا استفاده می‌شود در واقع حلقه‌هایی به نحوی می‌خواهند توده فردی جامعه را که اصطلاحاً اتمیزه یا Individualized است را به نهادهای خیلی فرمال و رسمی کشور وصل کنند. به عبارت دیگر حلقه میانی واسطه میان جامعه مدنی (لایه پایین) و لایه حاکمیتی کشور (لایه بالا) است.

مقایسه حکمرانی در تمدن اسلامی و تمدن غرب

برای درک بهتر مفهوم حلقه‌های میانی در ادبیات حکمرانی باید ایده حکمرانی غرب را که در برابر آن است بررسی کنیم که برای نمونه میتوان گفت که حکمرانی غرب از طریق بسط حداکثری توسعه فناوری، سبک زندگی را سامان می‌دهد و بر مردم حکومت می‌کند ولی حلقه میانی افراد یا مجموعه‌هایی هستند که فکر می‌کنند، تمرکز می‌کنند، پیگیری لحظه‌به‌لحظه و پی‌درپی می‌کنند تا بتوانند جوان‌ها را به میدان حل مسائل انقلاب بیاورند.

در واقع با توجه به بیانیه گام دوم و تشکیل دولت جوان حزب الهی میتوان گفت غایت کار حلقه‌های میانی بعنوان یک مجموعه مردمی، تحول در دولت است؛ در صورتی که این امر، هدف اصلی خیلی از سازمان‌های مردم‌نهاد در محیط‌زیست که با نگاه و اندیشه غربی تشکیل شده اند این مهم نیست.

برقراری ارتباط بین اضلاع دولت و مردم

با توجه به نتایج تحقیقات که از مقالات حکمرانی محیط‌زیست مورد استفاده از پیشینه بدست آمد، اصطلاح نظام حکمرانی بطور اعم و حکمرانی محیط‌زیستی بطور اخص در وهله نخست نیازمند همکاری، همراهی و هماهنگی میان سه‌گانه دولت‌ها، جوامع محلی و سازمان‌های مردم‌نهاد است.

برای افزایش مشارکت مردم (بعنوان رکن اصلی مثلث حکمرانی مردمی) نیاز است از افراد و ظرفیت‌هایی که بیشترین تاثیرگذاری را روی مردم دارند استفاده کنیم. از این ظرفیت‌ها میتوان به رهبران مذهبی، مدیران محلی، آموزگاران، کسبه صاحب نفوذ، معتمدین، مروجان و رسانه‌ها که دارای بیشترین توان و قابلیت هستند استفاده شود تا بتوانیم ضلع سوم این مثلث را به میدان آوریم.

حال راه حلی که میشود مردم را با حاکمیت همراه کرد تا به اهداف حکمرانی مطلوب برسیم و ارتباط بین اضلاع دولت و مردم برقرار شود، همان استفاده از ظرفیت حلقه‌های میانی است.

حلقه‌های میانی در واقع با اهداف مد نظر در تمدن اسلامی جایگزین سازمان‌های مردم‌نهاد می‌شود و درواقع از کارکردهای اصلی حلقه‌های میانی می‌توان به تکثیر گروه‌های مردمی برای ایجاد یک حرکت عمومی از مردم به سمت حل مسائل انقلاب دانست نه این که مستقیماً خودشان وارد فرآیند حل مسئله شوند.

دولتمردان با استفاده از این ظرفیت ایجاد شده توسط حلقه‌های میانی می‌توانند جایگاه مسئولیت‌ها را از عهده خود خارج کنند و با این کار حجم زیادی از اتفاقات بین خود مردم حل‌وفصل می‌شود که نمونه موفق آن در تجربه تقریباً نیم قرن انقلاب اسلامی به وفور وجود دارد. به‌عنوان مثال جهاد سازندگی و کمیته‌های انقلاب که در تجربه آنها فاصله بین دولت و مردم برداشته شده بود و یا همیاران بیماران کرونایی، نمونه‌هایی از تحول حکمرانی از مسیر حلقه‌های میانی می‌باشند.

لازم به ذکر است که جریان حلقه‌های میانی، دارای اصالتی دیرینه در تجارب متراکم جمهوری اسلامی ایران است و بارزترین مصادیق آنها بسیج مردمی، مساجد و هیئت‌ها، گروه‌های جهادی، تشکل‌های دانشجویی و ... می‌باشند که مقام معظم

رهبری نیز در دیدار مذکور به آن‌ها اشاره مستقیم دارند. همچنین مورد مطالعه لیلا عوض پور و همکاران (۱۳۹۶) در روستای حق الخواجه، شهرستان میامی، استان سمنان این موضوع را به خوبی نشان می‌دهد.

آگاهی بخشی به مردم و دخیل کردن آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها

نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد برای تحقق حکمرانی پایدار نیاز است آگاهی مردم نسبت به اهمیت مسائل افزایش یابد. از طرفی تحقیقات نشان می‌دهد مردم طبقه متوسط نسبت به تعاونی‌ها، نشست هم‌اندیشی و مراسمات نمادین اقبال بیشتری نشان می‌دهند زیرا در آگاهی‌های عمومی آن‌ها تاثیر بسزایی دارد.

همچنین یکی از راهکارهای بهبود بخشیدن و افزایش تمایل برای مشارکت‌های مردمی در طرح‌های حفاظت از محیط‌زیست را می‌توان در مدل مشورتی و آگاهی افراد مشاهده کرد. پس می‌توان این‌گونه جمع‌بندی کرد که بین مشارکت شهروندان و آگاهی آن‌ها در اداره امور شهر، رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد. بنابراین با آگاهی بخشی به مردم و دخیل کردن آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها می‌توان از این ظرفیت در راستای نیل به اهداف حکمرانی محیط‌زیستی استفاده کرد.

حال با توجه به تعاریف مطروحه در باره حلقه‌های میانی، برای تسریع در آگاهی بخشی به مردم نیز می‌توان از ظرفیت آن‌ها استفاده کرد زیرا حلقه‌های میانی، افراد یا مجموعه‌هایی هستند که در گام دوم انقلاب برای نظم دهی و سرعت بخشی حرکت عمومی مردم، عامل محوری هستند و با درک ضرورت و فوریت این حرکت به دنبال راهکارهای عملی برای به میدان آوردن مردم می‌باشد. زیرا فلسفه وجودی نهاد انقلابی بسترسازی برای حضور مردم و نگه‌داشتن مردم در صحنه است. برای تاثیر این وظیفه که برای حلقه‌های میانی متصور است می‌توان به نتایج مورد مطالعه مهدی قربانی و همکاران (۱۳۹۹) که در پیشینه پژوهش به آن پرداخته شده است رجوع کرد.

به میدان آوردن مردم و مشارکت

با توجه به این موضوع که محیط‌زیست ایران، پیچیده، چندبعدی و با ریسک بالا می‌باشد و همچنین بین این پیچیدگی با سیاست به‌طور اعم و با کارآمدی دولت به‌طور اخص پیوند نزدیکی وجود دارد، می‌توان نتیجه گرفت که فقدان حکمرانی فعال در این حوزه می‌تواند کارآمدی دولت را تحت تاثیر قرار دهد. از طرفی با توجه به نتایج تحقیقات، مشارکت مردمی نسبت به سایر معیارهای حکمرانی پایدار دارای امتیاز بیشتری می‌باشد. برای نمونه در طرح‌های حفاظت از محیط‌زیست، مشارکت‌های مردمی، اثرگذاری بیشتری را داراست و یا مشارکت محیط‌زیستی از طریق تأثیرگذاری بر ساکنان یک منطقه، زمینه توسعه پایدار را فراهم می‌سازد و یا به‌طور کل مردم در فعالیت‌های پیشگیرانه، همیارانه احساس مسئولیت بیشتری میکنند و همکاری مطلوبی با دولت خواهند داشت.

حال با توجه به نکات بالا، برای این‌که بتوانیم دولتی کارآمد و در مسیر دولت انقلابی، با توجه به پیچیدگی‌های محیط‌زیستی جغرافیای ایران داشته باشیم، باید مردم را با خود همراه کنیم که برای این کار می‌توانیم از ظرفیت حلقه‌های میانی استفاده کنیم. زیرا برای تحقق دولت اسلامی، مردم پایگی و مردم محوری جزو عوامل مهم و تأثیرگذار است و فصل مشترک ایده‌ی راهبردی بیانیه گام دوم، به میدان آوری مردم است. و برای به میدان آوردن مردم می‌توان از حلقه‌های میانی استفاده کرد. زیرا در تعاریف حلقه‌های میانی آمده است که جریان‌هایی از خود مردم هستند که برای حل یک مسئله یعنی به میدان آوری مردم باید طراحی‌هایی را صورت دهند تا مردم را به مقام افاده بیاورند. یعنی مردم وارد میدان شوند تا گروه‌های خدماتی و فرهنگی - اجتماعی زیاد بشود.

بنابراین با استفاده از ظرفیت حلقه‌های میانی می‌توان مشارکت از جانب مردم را حداکثری کرد و برنامه‌های محیط‌زیستی را در یک حکمرانی مطلوب پیش برد.

برای اثبات این ادعا میتوان به مریم برزگر و همکاران (۱۳۹۷) و همچنین موردهای مطالعه مختلف که در پیشینه پژوهش به آنها اشاره شده است رجوع کرد و از بسط آن‌ها در این پژوهش صرف نظر شده است.

چالش‌های حلقه‌های میانی

خطرات و نگرانی‌های پیش روی حلقه‌های میانی وجود دارد که اگر به آن‌ها توجه نشود آن ویژگی‌ها و کارکردهایی که بدان اشاره شد، میسر نمی‌شود. تعدادی از این چالش‌ها با توجه به نظر اندیشمندان این حوزه که در کتاب حکمرانی نوین (۱۴۰۲) بیان شده بود، احصا شده است که در ادامه به آن اشاره خواهد شد:

۱- داشتن عقلانیت راهبردی

یکی از ورودی‌های اصلی ما در موضوع حلقه‌های میانی تولید عقلانیت است. کارویژه حلقه‌های میانی ارائه راهکارهای عملی مورد نیاز هر زمان است پس ماموریت این حلقه به طور مستقیم با موضوع عقلانیت راهبردی گره می‌خورد.

۲- شکستن انسداد در عقلانیت

از نقش‌های اصلی حلقه‌های میانی کمک به شکستن انسداد در عقلانیت انقلاب است. ظاهراً ایده رهبر انقلاب این است که این انسداد را با تاکید بر عقلانیت گفتمان سازی است. به نظر می‌رسد تأکیدی که ایشان روی تشکیل هیات‌های اندیشه ورز داشتند به طور عمده به شکستن همین انسداد بازمی‌گردد.

۳- نظارت عمومی بر حلقه‌های میانی

در مورد حلقه‌های میانی نظارت لازم است و این نظارت میتواند حاکمیتی یا مردمی باشد زیرا حلقه‌های میانی چون دائماً در میان مردم هستند کاملاً زیر ذره بین مردم هستند و شفافیت به معنای واقعی‌اش این جا اتفاق می‌افتد و نتیجه اش بالا رفتن نظارت عمومی در کل جامعه می‌گردد.

۴- ظرفیت حلقه‌های میانی

زیرساخت‌های مشارکت مردم باید توسعه پیدا کند یعنی پلتفرمی تعریف شود که هر کاری که حتی یک نفر هم میتواند انجام دهد در آن جای بگیرد و باید به گونه ای باشد که همه مردم را در بر بگیرد

۵- تمرکز روی ماموریت

اگر حلقه‌های میانی روی ماموریت‌هایش متمرکز نباشد شکست خواهند خورد

۶- فهم غلط سازمان‌ها

یکی از چالش‌های حلقه‌های میانی بازیگری نادرست سازمان‌ها است. متأسفانه بسیاری از سازمانها با فهمی غلط خود را حلقه میانی می‌دانند و در نتیجه مطالبه بودجه مختص به حلقه‌های میانی را دارند.

۷- رسانه زدگی

از موانع مهم، رسانه زدگی در جبهه انقلاب است که سبب شده تا سلبریتی‌های تبلیغی و غیره جای حلقه‌های میانی را بگیرند و نقش هدایتی آنها را عهده دار شوند.

۸- نداشتن الگوی تشکیلات

یکی از موانع همیشگی در پیش پای جریانات تشکیلی مسأله الگوی تشکیلات است. ذات حرکت این مجموعه‌ها انسانی است، نیازمند الگوی دقیقی هستند.

۹- انضباط بخشی

مسئله اساسی در مورد حلقه‌های میانی این است که الان باید بر روی بحث‌های انضباط بخشی و گسترش سطح عمل تمرکز کند. یعنی مسئله تاسیس یا انگیزش بخشی در وضعیت کنونی وجود ندارد.

۱۰- طراحی مدل علمی

از جمله مواردی که باعث اختلال در نظام بخشی و عدم توسعه حلقه‌های میانی می‌شود، نارسایی در دو حوزه رسانه و نهاد علم است انتظار این است که این دو نهاد بر روی حلقه‌های میانی به مثابه یک سوژه تمرکز کرده و پشتوانه‌های علمی آن را تثویز و برای آن مدل طراحی کنند

۱۱- مساله محوری

حلقه‌های میانی باید تخصصی و مساله محور باشد و نباید در هر موضوعی ورود کنند.

۱۲- گستره فعالیت

گستره مأموریت یک حلقه محله محور به وسعت نظام مسائل محله می‌باشد. البته محله مسأله و موضوع اصلی است اما تمام سطوح مسائل مثل وضعیت استان و شهر و وضعیت منطقه و بین المللی باید تعریف داشته باشد.

۱۳- وضعیت معیشتی متولیان

چون جنس کار حلقه‌های میانی خدماتی است قطعاً وقت و توان زیادی از آنها می‌گیرد و عدم وجود طرح دقیق در جهت تعیین وضعیت معیشتی برای متولیان حلقه‌های میانی یک آسیب جدی است.

نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌ها و بررسی‌های انجام‌شده پیرامون پژوهش‌های پیشین و دسته‌بندی آن‌ها در سه موضوع حکمرانی محیط‌زیست، جریان‌های حلقه‌های میانی و مشارکت عمومی و همچنین با توجه به مسائل و مشکلاتی که در زمینه‌های مختلف محیط زیستی همچون مخاطرات در تنوع زیستی مانند شکار و صید غیرمجاز و یا آلودگی‌های هوا، آب، خاک و تغییرات کاربری اراضی، گردشگری پایدار و مشکلاتی از این قبیل که در اکوسیستم طبیعی کشور وجود دارد، می‌توان نتیجه گرفت که لزوم تحقق یک مدل حکمرانی مطلوب ضروری به نظر می‌رسد.

حال با توجه به نظریات نوین برنامه‌ریزی در حوزه محیط‌زیست که بر مشارکت کامل ذی‌نفعان حقیقی و حقوقی تأکید دارند و همچنین اثبات اثربخشی و کارایی این مهم در پژوهش‌های پیشین و با عنایت به رهنمودهای رهبر معظم انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و راهکار عملی این بیانیه در دیدار با دانشجویان در خردادماه ۱۳۹۸، نتیجه حاصله از این پژوهش مبین این موضوع می‌باشد که برقراری ارتباط بین اضلاع حاکمیت، آگاهی بخشی به مردم و دخیل نمودن آن‌ها در فرآیند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی و درنهایت به میدان آوردن مردم و تحقق مشارکت آنان جزو ضروریات یک حکمرانی مطلوب جامعه‌محور در حوزه مدیریت برنامه‌ریزی محیط‌زیست خواهد بود که البته این نوع حکمرانی زمانی به شکل مطلوب محقق خواهد شد که بتوان از ظرفیت جریان‌های حلقه‌های میانی استفاده کرد.

درواقع رویکرد حلقه‌های میانی به نحوه مدیریت و بازنگری رفتاری در مواجهه با مردم مرتبط است. این جریان معتقد است نگاه به مردم نباید صرفاً استفاده‌ای باشد و باید مردم، هم در مقام افاده^۱ و هم استفاده قرار گیرند.

برای بالفعل کردن ظرفیت بالقوه مردم، می‌توان از حلقه‌های میانی استفاده کرد که قادر هستند پویایی و نشاط را به مردم انتقال دهد و برای حل مشکلات خود در یک محیط (که به نحوه مسئله و مشکل حاکمیت هم می‌باشد)، آن‌ها را ترغیب و

۱. فایده گرفتن، کسب فایده کردن

تشویق کند. همچنین از دیگر مزیت‌های حلقه‌های میانی این می‌باشد که می‌تواند روند ارتباط بدنه مردم با حاکمیت را تسریع و تسهیل کند و از آن‌ها نیز مشورت بگیرد و از نظرات آن‌ها که در بطن جامعه و مشکلات هستند استفاده کند. البته وجه تمایزی بین افراد یا گروه‌هایی که به آنها حلقه میانی اتلاق میشود با دیگر گروه‌ها وجود دارد که در صورت عدم توجه به آن‌ها احتمال می‌رود خواسته‌های مورد انتظار از حلقه‌های میانی به خوبی محقق نشود.

منابع

- اسماعیل پور، توحید. و همکاران، (۱۴۰۲) «گزارش درآمدی بر حکمرانی مردمی» مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۸۹۵۶، ص ۷
افراز کنجین؛ و مدرس مصلی، س. (۱۴۰۲). حکمرانی نوین؛ کنکاشی پیرامون هویت و کارکرد حلقه‌های میانی (جلد اول). قم: پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام
- افراز کنجین؛ و مدرس مصلی، س. (۱۴۰۲). حکمرانی نوین؛ کنکاشی پیرامون هویت و کارکرد حلقه‌های میانی (جلد دوم). قم: پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام
- برزگر، مریم، قربانی، مهدی، حسن زاده، علیرضا، و حسینی گزیر، عبدالواحد. (۱۳۹۷). تحلیل دانش بومی و ابتکارات محلی سازگار در مدیریت منابع آب (منطقه مورد مطالعه: دشت گزیر). پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران (نامه علوم اجتماعی)، ۲۸ (۲) بهرامی، مهدی. (۱۴۰۰). حلقه‌های میانی الگوی عملیاتی دولت‌سازی اسلامی. فصلنامه علمی تخصصی فرهنگ پژوهش، (۱۴ شماره ۴۸- زمستان ۱۴۰۰)، ۱۸۹-۲۴۱
- تولایی، سیمین، سلیمانی، محمد، جهانی دولت آباد، رحمان، و جهانی دولت آباد، اسماعیل. (۱۳۹۶). نقش مشارکت جوامع محلی در صنعت گردشگری پایدار (مطالعه موردی: سرعین). پژوهش‌های جغرافیای انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)، ۴۹ (۱)، ۹۵-۱۱۳.
- جم، فرهاد، و بلیک، ژانت. (۱۳۹۶). نظام حکمرانی محیط‌زیستی جهانی: چالش‌ها و راهکارها. علوم محیطی، ۱۵ (۱)، ۱۴۱-۱۵۶.
- حسینی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۸). بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان، «<https://farsi.khamenei.ir>»
- ربیعی، سینا، سیاوشی، مهدی (۱۴۰۱). صورت بندی مفهومی حلقه‌های میانی مبتنی بر تجربه جمهوری اسلامی ایران. مطالعات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس ۸ (۴): ۱۷۸-۱۳۳
- سایت مدرسه حکمرانی شهید بهشتی، (۱۴۰۲)، تعریف و مفاهیم حکمرانی «<https://governanceschool.ir>»
- سلیمانی، الهه. و چراغی، میترا. (۱۴۰۱) گزارش درآمدی بر حکمرانی خوب در بخش محیط‌زیست» مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۸۳۱۳، ص ۱-۲
- سواری، مسلم، شیخی، حامد، و الماسیه، کامران. (۱۳۹۸). نقش مجراهای آموزشی در بهبود مشارکت روستاییان در طرح‌های حفاظت از محیط زیست (مورد مطالعه: شهرستان دیواندره). آموزش محیط زیست و توسعه پایدار، ۷ (۳)، ۹-۲۲.
- شاهنوری، معصومه، محمدی شلمانی، مهشید، و پیروی، شیوا. (۱۳۹۷). بررسی عوامل موثر بر مشارکت در حفاظت از محیط زیست. مدیریت محیط زیست و توسعه پایدار، ۱ (۱)، ۰-۰.
- عوض پور، لیلا، قربانی، مهدی، و عرفانزاده، رضا. (۱۳۹۶). تحلیل موقعیت کنشگران و سرمایه اجتماعی ذینفعان در راستای مدیریت مشارکتی سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیک (منطقه مورد مطالعه: روستای حق‌الخواجه، شهرستان میامی، استان سمنان). مرتع و آبخیزداری (منابع طبیعی ایران)، ۷۰ (۲).
- فتاحی، ناصر، ابراهیمی جمنانی، لیلا، بزرگمهر، کیا، و حق زاد، آمنه. (۱۳۹۹). عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان و گردشگران به منظور حفاظت از محیط زیست (مطالعه موردی: شهرستان محمودآباد). جغرافیایی فضای گردشگری، ۹ (۳۵)، ۴۷-۶۷.
- قائمی، آلاله. همکاران (۱۳۹۵). تدوین الگوی آموزش محیط زیست جهت تقویت حکمرانی پایدار منابع آب کشور با تأکید بر مشارکت‌های مردمی. مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی. ۵ (۲): ۱۳۳-۱۵۷
- مجیدی، محمدرضا. و سبزی، یونس. (۱۴۰۰) «جایگاه حلقه‌های میانی در حکمرانی تشکیلاتی و نقش آن در تمدن‌سازی، با نگاهی به مقوله تحزب»، دو فصلنامه علمی مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، د ۵، ش ۱، ص ۲۹-۵۲
- ملکی، سعید، و سروستان، رسول. (۱۳۹۵). ارزیابی مشارکت شهروندان در خدمات و محیط زیست نواحی شهری باغملک. مطالعات مدیریت شهری، ۸ (۲۵)، ۲۵-۳۸.
- نصری، مائده، قربانی، مهدی، جعفری، محمد، آذرینوند، حسین، و رفیعی، حامد. (۱۳۹۹). تبیین ارزش آموزش و آگاهی جامعه‌ی محلی در راستای تقویت حفاظت مشارکتی مراتع (منطقه‌ی مورد مطالعه: شهرستان ملارد). مرتع و آبخیزداری (منابع طبیعی ایران)، ۷۳ (۴).
- ویسی، هادی، و مجدالدین، اکبر. (۱۳۸۹). بررسی سازوکارها و زمینه‌های مشارکت عمومی در حفاظت از محیط زیست. محیط زیست طبیعی (منابع طبیعی ایران)، ۶۳ (۱)، ۹۳-۱۰۶.

- Awadpour, Leila, Ghorbani, Mehdi, and Erfanzadeh, Reza. (2016). Analysis of the position of actors and social capital of beneficiaries in the direction of cooperative management of social-ecological systems (study area: Haq Al-Khaja village, Miami city, Semnan province). *Pasture and Watershed (Natural Resources of Iran)*, 70(2). (in Persian)
- Bahrami, Mehdi. (1400). The middle links of the operational model of Islamic state building. *Specialized Scientific Quarterly of Research Culture*, (14 No. 48- Winter 1400), 189-241 (in Persian)
- Barzegar, Maryam, Ghorbani, Mehdi, Hassanzadeh, Alireza, and Hosseini Gezir, Abdulvahid. (2017). Analysis of indigenous knowledge and local adaptive initiatives in water resources management (study area: Gezir Plain). *Anthropological Researches of Iran (Social Sciences Journal)*, 8(2) (in Persian)
- Fatahi, Nasser, Ebrahimi Jamnani, Leila, Bozorgmehr, Kia, and Haqzad, Amina. (2019). Factors affecting the participation of citizens and tourists in order to protect the environment (case study: Mahmoud Abad city). *Geography of Tourism Space*, 9(35), 47-67. (in Persian)
- Ghaemi, Alala. colleagues (2015). Development of environmental education model to strengthen the sustainable governance of the country's water resources with emphasis on people's participation. *Social-cultural development studies*. 5 (2): 157-133 (in Persian)
- Hosseini Khamenei, Seyed Ali (2018), statements in a group meeting of students, <https://farsi.khamenei.ir> (in Persian)
- Ismailpour, Tawheed. et al., (1402) "Income report on popular governance" Majlis Research Center, serial number 18956, p. 7. (in Persian)
- Jam, Farhad, and Blake, Janet. (2016). Global environmental governance system: challenges and solutions. *Environmental Science*, 15(1), 141-156. (in Persian)
- Kinjin secretion; and Modares Mosli, S. (1402). *New governance; Exploring the identity and function of middle circles (Volume 1)*. Qom: Bagheral Uloom Research Institute (in Persian)
- Kinjin secretion; and Modares Mosli, S. (1402). *New governance; Exploring the identity and function of middle circles (Volume II)*. Qom: Bagheral Uloom Research Institute (in Persian)
- Majidi, Mohammad Reza. and Sabzi, Yunus. (1400) "The position of middle circles in organizational governance and its role in civilization building, with a look at the category of partisanship", two scientific quarterly studies on the foundations of modern Islamic civilization, D 5, No. 1, pp. 29-52 (in Persian)
- Maleki, Saeed, and Sarostan, Rasul. (2015). Evaluation of citizens' participation in the services and environment of Baghmolek urban areas. *Urban Management Studies*, 8(25), 25-38. (in Persian)
- Nasri, Maeda, Ghorbani, Mahdi, Jafari, Mohammad, Azarnivand, Hossein, and Rafiei, Hamed. (2019). Explaining the value of education and awareness of the local community in order to strengthen the cooperative protection of pastures (study area: Mallard city). *Pasture and Watershed (Natural Resources of Iran)*, 73(4). (in Persian)
- Rabiei, Sina, Siavoshi, Mehdi (1401). The conceptual formulation of middle circles based on the experience of the Islamic Republic of Iran. *Islamic Revolution and Holy Defense Studies* 8(4):178-133 (in Persian)
- Sawari, Muslim, Sheikhi, Hamed, and Almasieh, Kamran. (2018). The role of educational channels in improving the participation of villagers in environmental protection projects (case study: Diwandre city). *Environmental education and sustainable development*, 7(3), 9-22. (in Persian)
- Shahid Beheshti Governance School website, (1402), definition and concepts of governance "<https://governanceschool.ir>" (in Persian)
- Shahnouri, Masoumeh, Mohammadi Shalmani, Mahshid, and Pirvi, Shiva. (2017). Investigating factors affecting participation in environmental protection. *Environmental management and sustainable development*, 1(), 0-0. (in Persian)
- Soleimani, Elaha. and Chiraghi, Mitra. (1401) Income report on good governance in the environment sector" Majlis Research Center, serial number 18313, pp. 1-2 (in Persian)
- Tolai, Simin, Soleimani, Mohammad, Jahani Daulatabad, Rahman, and Jahani Daulatabad, Ismail. (2016). The role of local community participation in the sustainable tourism industry (case study: Sareen). *Human Geography Research (Geographic Research)*, 49(1), 95-113 (in Persian)
- Veisi, Hadi, and Majaduddin, Akbar. (1389). Investigating the mechanisms and fields of public participation in environmental protection. *Natural Environment (Natural Resources of Iran)*, 63(1), 93-106. (in Persian)